

Vyšla monografia o jazyku pravoslávnych veriacich

(Bugajevová, I. V.: Jazyk pravoslávnych veriacich konca XX. - začiatku XXI storočia. Moskva: RGAU-MSCHA, 2008. 239 s. ISBN 979-5-9675-081-1)

Anna Petříková, Filozofická fakulta PU, aklimcuk@unipo.sk

I.V. Bugajevová, doktor filologických vied, dekanka filologickej fakulty Pravoslávnej Sväto-Tichonovskej humanitnej univerzity v Moskve, sa problematike jazyka veriacich v Rusku venuje už dlhší čas (niektoré jej práce boli publikované aj na Slovensku v konferenčných a iných zborníkoch). Svoj výskum v tejto oblasti zosyntetizovala do prvej monografie svojho druhu v ruskej lingvistike, ktorá vyšla pod názvom *Jazyk pravoslávnych veriacich konca XX. - začiatku XXI storočia* (2008). Jazyk pravoslávnych veriacich (konfesionálne ohraničenie jazykových úrovni: fonetických javov, grafické a ortografické označenie textov náboženskej sféry, gramatické ohraničenie textov náboženskej sféry, charakteristika lexiky pravoslávnej sféry) predstavuje oblasť výskumu, ktorej sa doteraz v rusistike systematická pozornosť nevenovala (rovnako to platí aj pre slovakistiku). Po prvý krát sú tak opísané konfesionálne ohraničené jazykové prostriedky fonetickej, gramatickej, lexikálnej roviny. V monografii je ponúknutý nový prístup k reči veriacich ako sociálneho variantu národného jazyka: je spresnená sociálna diferenciacia súčasného ruského jazyka z pozície prítomnosti v jeho zložení nového *sociolektu*. Na vymedzenie termínu *náboženský sociolekt* využíva presne zadefinovanie pojmov: funkčný štýl, náboženský diskurz, náboženský sociolekt. Východiskovým bodom je téza: „ak chceme zistiť akými jazykovými prostriedkami sa prenáša viera je potrebné skúmať náboženskú komunikáciu ako špecializovaný variant komunikácie, ktorý je podmienený sociálnymi funkciami partnerov a reglamentovaný podľa jeho obsahu a formy (s. 23). Výskum nie je ohraničený analýzou náboženskej komunikácie, ale sa rozprestiera na jazyk veriacich v rôznych situáciách. Autorka uvažuje nad pojmom *sociolekt* a vychádza z obsahu termínov, ako: dialekt, žargón, slang, sociolekt, sociálny variant. Dialekt je jeden zo základných lingvistických pojmov. Registrujeme rozdiel v prvotnom a súčasnom chápaní tohto termínu. Spočiatku dialekt sa chápal ako teritoriálne ohraničená forma reči. V súčasnosti sa akcentuje rozširovanie významu termínu: od geograficky a teritoriálne ohraničenej formy reči do jazykových variantov, ktoré sa vyčleňujú podľa profesionálnych, sociálnych príznakov. Termín žargón nie je vhodný pre komplexne vymedzenie podstaty jazyka veriacich, lebo ten sa používa prevažne pre ústnu reč skupinou osôb, ktorá je relatívne ustálená a je spojená na základe takých príznakov, ako profesia, postavenia v spoločnosti, záujmov, veku. Sociolekt sa v danom prípade chápe ako jazyk každej spoločenskej skupiny, pretože každá sociálna diferenciacia v hraniciach tej ktorej skupiny vedie k diferenciacii rečovej činnosti, čo znamená aj diferenciaciu jazykového materiálu. *Pravoslávny sociolekt* chápeme ako reč pravoslávnych veriacich, ako sociálny variant jazyka, v ktorom sa na verbálnej a neverbálnej úrovni prejavuje mentálna kategória *protektora* (protektor - ochranca), ktorá odráža náboženské jazykové vedomie. Pre ťažkopadnosť termínu *pravoslávny sociálny variant jazyka* autorka navrhuje používať kratšiu formu *pravoslávny sociolekt*; termín sa môže adaptovať podľa konfesionálnych odlišností na katolícky, moslimský a iný *religiolekt*.

Núka sa otázka: čo vytvára *náboženské jazykové vedomie*? Autorka svoju analýzu vedomia pravoslávnych veriacich začína úvahou o jazykovom obraze sveta, ktorý sa vo všeobecnosti chápe ako duchovná štruktúra (ideálna, mentálna), jestvujúca nie v jazyku, ale vo vedomí. Jazyk ju reprezentuje vo svojich rečových štruktúrach, ktoré slúžia slúžiacich ako translátor významov od hovoriaceho k prijímateľovi. Idea jazykového obrazu sveta podľa

tradície patrí V. Humboldtovi, ktorý hovoril o vnútornej forme jazyka a spôsoboch myslenia a vnímania. Náboženský obraz sveta sa javí ako kognitívna štruktúra absorbujúca súhrn duchovno-mravných hodnôt založených na náboženskom učení, ktoré historický formovalo pohľad na svet a kultúrno-národnú uvedomelosť národa. Náboženský obraz sveta odráža fundamentálne hodnotové základy človeka, mravné orientačné body, ktorými sa riadi v každodennom živote. Podrobnejšie informácie o osobitostiach náboženského jazykového vedomia autorka uvádza na s. 46 – 70.

Kategória svätosti má svoje opodstatnené miesto ak sa hovorí o náboženskom vedomí. Svätosť sa chápe ako jedna z konceptuálnych kategórií náboženskej mentality, ktorá sa verbalizuje v reči prostredníctvom rôznych typov *agionimov* (s. 73). Náboženské jazykové vedomie sa určuje cez lexiku, frazeológiu, gramatické formy, slovotvorné modely i iné. Hlavný rozdiel medzi náboženským a nenáboženským jazykovým vedomím je to, že prvé je založené na viere v Božie Zjavenie a druhé na logike, pozorovaní, pamäti. Boh stvoril svet - toto je ústredná myšlienka veriaceho. A práve adekvátne voľba jazykových prostriedkov závisí od charakteru vyjadrovaného obsahu. Táto časť výskumu je definovaná za pomoci iných disciplín, najmä teológie.

V nasledujúcich kapitolách (3. a 4.) autorka ponúka analýzu konfesionalne ohraničených jazykových rovín. V nich podrobne sa opisuje, aké prostriedky z uvedených rovín, používa jazyková osobnosť veriaceho. A jeho reč patrí práve k skúmanému variantu reči. Autorka stanovuje, že konfesionalne ohraničené črty akcentu sú slova cirkevnoslovanského pôvodu (*избавитель (цсл.) - избавитель (рус.), умрет – умрѣт*). Veriaci, duchovný otec, laici v procese čítania cirkevnoslovanských textov nemajú problémy s normami akcentológie a výslovnosti.

Hovoriť o grafickom a ortografickom ohraničení textov náboženskej sféry je dostatočne opodstatnené. Týka sa to predovšetkým písomných textov, ktoré majú značný význam pre pravoslávneho veriaceho. Napríklad, správne z hľadiska ortografie, napísanie rôznych textov: *в записках о здравии или о упокоении* (na úmysel: za zdravie, za zomrelého). Formy vlastných mien musia byť zmenené v súlade s pravoslávnym kanonom (*не Антон, а Антоний; на Юрий, а Георгий*).

I.V. Bugajevoová v monografii venuje značnú pozornosť osobitostiam paradigmatickej podstatných mien, vokatív, predložkovým konštrukciám. Formy prídavných mien v reči veriacich sú ovplyvnené cirkevnoslovanským jazykom (*честныя иконы, Честнаго животворящего Креста, Святаго Духа, многая и благая лета, сила Христова, заповеди Христовы*).

V reči veriacich sú zastúpené osobné záměna 1. osoby nominatívu, jed. čísla (*аз*). Často sa používajú zastaralé záměna (*иже, сей, кий, кая, кое*). Slovesá a slovesné formy sú späť z cirkevnoslovanským jazykom, ktorý má zložitú štruktúru minulých časov: *приимет, успети, приклонити, смеяся*.

Pravoslávny sociolekt sa realizuje cez texty rôznych funkčných štýlov. V pravoslávnom prostredí sú zaužívané určité formy pozdravov, pri lúčení sa, blahoželaní, vďačností, rády.

Záverom je možné konštatovať, že jazyk pravoslávnych veriacich predstavuje samostatnú makroštruktúru, má vlastné parametre a realizuje mnohoaspektové možnosti reprezentácie. V jazyku takého typu sa pozoruje prítomnosť archaických vzorov pri slovotvorbe, afixálna synonymia, sémantická diferenciacia lexém, aktualizácia niektorých zastaralých gramatických foriem: vokatív, minulý čas sloves, niektoré záměna. Pravoslávny sociolekt sa realizuje v reči duchovenstva a v kruhu laických spolupracovníkov. Jadro reči veriacich tvorí reč mníchov, ktorí žijú v izolovanom prostredí.

V závere monografie (s. 205) autorka nezabudla načrtnúť perspektívy ďalšieho výskumu v tejto oblasti. Výskum I.V. Bugajeveovej, spolu s predslovom, úvodnou časťou,

teoreticko-metodologickými východiskami, sa vyznačuje vysokou vedeckou hodnotou a ponúka množstvo inšpiračných impulzov pre jazykovedu, nevynímajúc slovenskú.

„Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu *VEGA 1/0182/08 Jazykový obraz postsovietskej epochy (2008-2010)*.“